

Verslagen

Hasbruch weekend olv Bart Veenstra 24-26 april 1998
15 deelnemers

Hasbruch, een zeer oud laaglandbos met eikenbomen van 1200 jaar oud, was oorspronkelijk eigendom van kloosterorden maar werd vanaf de 15e eeuw adellijk bezit. Eeuwenlang werd het als 'Hudewald-Hude' in een naburige plaats - gebruikt, boeren haalden hier hun geriefhout en veel van de huidige haagbeuken vertonen nog steeds de uit die tijd stammende knotsporen op 2 meter hoogte. Vroeger werden de eikels gebruikt als veevoer en strooisel geraapt als meststof. De laatste 100 jaar vond in het centrum geen kap meer plaats en in 1938 werd 29 hectare natuurreservaat. Tegenwoordig is dat 55 hectare, waarvan voor 38 hectare een 'laisser-faire' beleid wordt gevoerd. In de jaren 60 is ternauwernood voorkomen dat een snelweg niet door maar rond het bos werd gelegd. Deze snelweg was overdag en 's avonds goed te horen. Alleen 's ochtends werd het overzongen door een muur van geluid van alle vogels die te keer gingen, oorverdovend. Ik had niet verwacht zulke grote concentraties nesten van vogels aan te treffen. Je schudt bij wijze van spreken een willekeurige boom uit en de eieren voor je 'breakfast' komen zo naar beneden. Tegenwoordig heeft de EEG trouwens 20 miljoen beschikbaar gesteld voor aankoop en beheer van dit 'ongestoorde oerbos'. Ook in dit bos is sprake van verdroging, ook al was tijdens ons verblijf genoeg regen gevallen en stond alles goed vol met water.

Het weekeinde was goed voorbereid. Al op het Overwinningsplein werden we overladen door teksten en plattegrondjes. Vooral de laatste zouden later verder veel gebruikt en ook uitgedeeld worden (o.a. aan een KNNV excursie met Anneke en een amfibieën excursie uit Friesland).

Dag 1 Vrijdag Nesten van Appelvinken, Steenuil, larven van vuursalamanders

Aangekomen op de Parkplatz am Forsthaus worden met vereende krachten, staande op

het bokje, de luiken voor de ramen weggetild en daarna meteen weer afgesloten met een beugel, maar nu zonder luik er voor. Duitsers kunnen namelijk heel benieuwd zijn hoe die hut, die vrijwel altijd dicht is, er nu eens van binnen uit ziet. Ze lopen - zoals we zondag zouden merken- gewoon onbeschaamd naar binnen. In de omgeving van de Jachthut kunnen we meteen genieten van de vogels. Vooral de vele nesten van de Appelvinken, die overal om ons heen vliegen, trekken veel bekijks. Het zijn vaak losse 'Houtduif'nesten die op de waterloten, knoesten van eiken of vorken van bomen liggen. Later zouden we nog een Appelvink broedend vinden en dat nest zag er toch aanzienlijk beter uit dan de rest van de (afgekeurde ?) bouwsels.

Ook in de omgeving van de Jachthut zouden de Vuursalamanders, echte landrotten trouwens, voor moeten komen. Tijdens de mei excursie van '95 (Jaargang 23 No 1995-3 p90) is deze goed gezien. In '95 zijn trouwens veel meer roofvogels en Gobo's (Grote Bonte Specht) gezien. Dit komt door het bezoektijdstip. Eind april zitten de Mibo's (Middelste Bonte Spechten) achter elkaar aan terwijl de Gobo's al op het nest zitten. Zoals voor zoveel vogels als Appelvink, Grote Gele Kwikstaart, Wilde eenden, Grijskop- en Middelste Bonte Specht was de beste plek voor vuursalamanders de hut zelf. Ondanks de redelijke hoeveelheid regen -in eerste instantie was ik hier zelfs blij mee- kwam de vuursalamander maar niet te voorschijn. Hierdoor werd de regen een wat minder wenselijk natuurverschijnsel. De vuursalamanderlarven zelf zaten trouwens in stilstaand water die vol met afgevallen bladeren zaten waardoor ze nogal zuurstofarm waren. Uit onderzoek bij twee bomkraters, eentje schoon uitgebaggerd en de ander vol met blad en tubifex (=tubifex zijn door het hemoglobine zachtroze gekleurde gelede wormpje die vaak in zuurstofarme milieus voorkomen, veel gebruikt als vissenvoer, waar het leeft van het organische afval)- in Hasbruch bleken de kikkers voor de gebaggerde zuurstofrijke bomkrater te kiezen terwijl de vuursalamanders niets gaven om

het schone water. Waarschijnlijk kunnen Vuursalamanders prima tegen een slechte kwaliteit water maar hebben ze insecten- en wormenrijke omgeving nodig om te overleven.

De avondexcursie ging naar het noorden en leverde weinig soorten op. Alle uilen waren stil terwijl in het eerste inventarisatiejaar van Bart, 1990, na de rosse woelmuis-explosie in '89, enorm veel aanwezig waren. Zoveel, dat geen voer meer over was voor de jongen omdat zoveel volwassen uilen eerst eten moesten hebben. Vuursalamanderlarven waren deze avond in stromend water in lage aantallen en in stilstaand water vaak vrij goed te vinden. Dit weekeinde zouden we ze ook nog regelmatig overdag zien. De Alpenwatersalamander werd echter niet gevonden. Verder zagen we nog de monumentale Friederiken-eiche van 1200 jaar oud en hoorden we nog een kerkuilachtige roepje van de Steenuil. 's Avonds was iedereen toch wel moe en bleven we al snel met drie man en twee vrouw over. Na nog een glaasje theerum gehad te hebben en wat houtblokken, die klaar lagen, op het haardvuur gegooit te hebben, ging ieder slapen op de veel te kleine bedden die veel beter sliepen dan ik ooit gedacht had. Misschien dat het ook kwam door de paar uurtje slaap, want de volgende dag ging wel de wekker om 05:20.

Dag 2 Mibo's, woudreuzen, een havikshorst, baltsende Houtsnippen

Met Niels, Els en Emma op stap en al snel zagen we de eerste Middelste Bonte Specht. Helaas zag ik hem alleen maar wegvliegen en dat zou nog vaak gebeuren dit weekeinde. Pas zondag kreeg ik hem goed in het vizier. Ook werden veel Appelvinken gezien en gehoord, die hier leven van de hagebeukzaadjes, die overal leeg doormidden lagen. Naast de Bruine kikker werd nog een jonge (Hei)kikker met een afwijkend lichtbruiner patroon en een spitse snuit gezien. Ook de Sperwer, Glanskop en een nest van de Staartmees passeren. In de buurt van de nestholte van de Middelste Bonte Specht wachten we lang totdat we een zwarte spechteroep horen die overgaat naar een Groene, maar wat minder lacht dan deze, en tenslotte wegsterft en lager van toon wordt. Het blijkt inderdaad een van de twee gefrustreerde mannetjes Grijskopspechten in het bos te zijn. Zoals het

hele weekeinde blijft het een heel zoek tussen de boomtoppen en tenslotte komt hij recht boven ons zitten zodat alleen de buik te zien is. We vinden nog een bemetseld boomklevernest op 2 meter hoogte en een moerasviooltje met donker-paarsgeaderde bloempjes pal naast een zandpad (!).

Om 11.00 is Bart weer klaar met zijn excursie met de Duitse Hasbruchvrienden. Tijdens deze excursie had hij nog per ongeluk een nestje roodborst gevonden tussen de wortels van een van de omgewaaide bomen. Veel vogels kiezen omgevallen wortelstelsels als nestplaats omdat een goede struiklaag vrijwel ontbreekt in Hasbruch. We horen heel in de verte nog wel de Grijskopspecht twee maal roepen maar de specht laat zich niet erg lokken, hoe erg Bart ook fluit. We komen nog langs de grootste horst van Hasbruch, waarin ook een Boomkruiper broedt en de Amalien-eiche, voorzien van bordjes 'niet betreden'. Deze in 1982 omgevallen eik is nog steeds niet begroeid met bijv. alpenheksenkruid door de hoge recreatiedruk.

Ivm de regen wordt de excursie uiteindelijk afgelast terwijl we net allerlei leuke gevelde of halfvergane bomen tegenkomen. Bij grote, meer dan mansholle woudreuzen is de jonge opvolger alvast aangeplant. Verder wordt nog de fraaie slagpen van een Appelvink gevonden die een speciaal plaatsje in de geldbuidel van Willem krijgt. Het blijkt dat Appelvinken een hele speciale waaier aan de vleugeltop te hebben. Ook lopen we langs het oude loofbos waar begin april de Tjiftjaffen hun intrek nemen. Eind april worden ze echter uit de ene helft verdreven door de Fluiters. Bart wilde graag te weten komen hoe dat komt. Waarschijnlijk speelt de aanwezigheid of afwezigheid van de beuk toch een rol. Langs een open pad op opvallende verhogingen zoals boomstammen vinden we uitwerpselen van Vos (te herkennen aan een draaipunt en eventueel wat dikker dan die van marters), bunzing (stinkt erg) en boommarter (vaak op hout, ook dun, ruikt niet onaangenaam dropachtig).

's Avond gingen we eten in een bekend Turks Grieks restaurant. Onderweg werden nog Kleine Bonte Spechten gezien. De soort kun je herkennen aan het roffelen: vier maal vrij lang achter elkaar. Na het eten gingen we weer de Houtsnip zoeken. 10 jaar geleden werden nog hele stukken in een keer kaal

gekap. Op deze kaalslag zitten nu juist de Houtsnippen. Misschien dat het vroeg in het jaar was maar ze lieten zich daar niet zien. Bij de pingoruïne (ijslens die gesmolten is na de ijstijd) werd gewacht op de Houtsnip. Dit duurde vrij lang. Ondertussen kon wel genoten worden van de zang en tegenzang van Zanglijsters. Hoewel deze soort toch van slakken houdt heb ik ze niet veel gezien, ondanks de regen. Misschien komt dat wel juist door die hoge lijsteraantallen. De Houtsnip werd tweemaal gehoord. Maar los van de groep kon ik ook eens het tsjip in de verte waarnemen. Maar nu boven jonge aanplant en niet boven water. De watergentiaan die hier vroeger in de pingo groeide was volledig vervangen door veelwortelig kroos en heel veel erg klein (een paar mm) watervorkje (*Riccia fluitans*), een bladmos dat wel wat weg heeft van een kruising tussen een drie-armige boemerang en de swastika(=hakenkruis). Op de terugweg zag ik als een van de weinigen nog een mannetje Houtsnip roepend in een typische baltsvlucht de weg overvliegen.

Dag 3 Zondag 'Return of the Grote Gele Kwikstaart'

De laatste dag ging veel tijd verloren met het koffie- en theezetten, wat niet erg was omdat het buiten erg nat was. Gelukkig was door de deur ook al het nodig te zien. s'Ochtends werden de Grote Gele Kwikstaart (eindelijk!), Goudvink en wateraardbei waargenomen. Hierbij kwamen we excursie van Niels tegen en vertrokken samen naar de Amalien-eiche. Ondertussen weer een Middelste Bonte Specht. Dit keer niet een exemplaar die wegvloog wanneer mijn kijker op hem gericht werd. We zagen nog een 30 cm hoge tonderzwam van 50 jaar oud en twee maal een bont zandoogje, een vlinder van open bosgebieden.

Woudreuzen en planten

Omdat de meeste soorten al gezien zijn zou vandaag veel meer aandacht uitgaan naar de oude woudreuzen en naar de planten. We zien eenbes, bosbingelkruid met zijn mannelijke en vrouwelijke planten en ook nog de nat groeiende uitgebloeide slanke sleutelbloem (*Primula elatior*) bij het verspreidbladige goudveil. Het veel kleinere paarbladige goudveil is een soort van bronnetjes en kan in Hasbruch dus niet voorkomen. schedegeel-

ster, een veelvoorkomende stinzeplant in de parken van Groningen, beleeft hier ook haar laatste weken en is amper nog te vinden. Het donkersporig bosviooltje wordt hier gemist. Wel werd ik door Els op de rozetten van berg/welriekende nachtorchis gewezen, waarvan we maar twee vegetatieve exemplaren vonden. Hier staat ook een zeer grote pinksterbloem wat een ondersoort zou zijn, dit kon ik echter niet terug vinden in atlassen en dergelijke. Wel blijkt hier van longkruid de zeldzame ondersoort subsp. *obscura* voor te komen. We horen nog achter elkaar Vuurgoudhaan en Goudhaan zodat de verschillen goed te horen zijn. Ook wordt nog een spreuwe- en een zanglijsterei gevonden. Omdat het vlies zo sterk is dat de schalen eerder los laten dan het vlies scheurt moet het ei gewoon uitgekomen zijn en is het niet door een predator gebeurd. Nog opzoek naar de Grijskopspecht maar die bleek niet te reageren. Bleek Bart al te kennen....

We kwamen nog in een typisch bosgierstgras met beukenbos terecht die een soort eindfase van successie aangaf. Hoewel, plotseling stond onder de bomen enorm veel Hulst als opslag. Met die ondergroei is meer aan de hand: Vaak worden alleen maar jonge beuken en haagbeuken aangetroffen en vrijwel geen jonge eiken. De eiken verjongen zich niet meer. In dit bos vonden we nog langs een pad 17 zwartblauwe rapunzels aan de voet van een grote eik. Het was leuk om te zien hoe de haagbeuken onder de eiken blijven terwijl de beuken kaarsrecht zo snel mogelijk omhoog groeien om net boven de eik hun kroon te ontplooien. Tientallen jaren oude beuken waren hoger dan honderden jaren oude eiken. Probleem is de eikebladroller die al enkele jaren een plaag is. Hier lijdt de eik erg onder en wordt veel blad uit de eerste groeiperiode opgegeten. Een dergelijke periode is een feest voor vogels als de Grote Gele Kwikstaarten die dan hoog over het bladerdek lopen om de rupsen op te eten. Verder hoorden we veel Fluiters die ratelend heen en weer zaten te vliegen op een hoogte van 2-3 meter. Dit weekeinde bleven de Bosuil, die zich ook vaak om een uur of 12 laat horen, en Taigaboomkruiper vrijwel geheel afwezig.

Goed, Tenslotte het vertrek. Niet iedereen vond het erg want het vroege opstaan en het

lawaaï 's nachts heeft iedereen (erg) moe gemaakt. Mijn auto vertrekt dan ook rechtstreeks naar Groningen en ik zal hierdoor zo vroeg thuis zijn dat ik net de muurplanteninventarisatie van Roland Jalving zal missen. Wij zullen het Börkener Paradijs overslaan. Dit zal misschien toch wel wat tegenvallend zijn geweest na het zeer vogelzang en vogel-nest rijke Hasbruch. Bovendien wordt ik, nog voordat ik in de auto kan stappen, gestrikt voor dit verslag.

Wachtend om te vertrekken hoorden we de bijna lachende roep van een Zwarte of Groene specht. Het bleek de Grijskopspecht te zijn die een groep vogelaars gevolgd had die geprobeerd hadden de roep tussen de lachende Groene en Zwarte Specht na te doen. De beide mannetjes Grijskopspechten in Hasbruch waren individueel te herkennen aan hun geluid. De ene leek nog veel op een Groene Specht en had niet het aflopende van een uitgeputte batterij. De specht ging op drie verschillende bomen zitten bij de jachthut. De derde maal heel erg hoog en dat was net voldoende op de scoop uit te pakken maar te kort om de telescoop te richten.

Een lijst met de waargenomen dieren en planten van de Hasbruch is *alleen via email* (ahospers@dds.nl) bij mij op te vragen in ASCII

Andre Hospers (ahospers@dds.nl)
Groningen

Literatuur

- Hasbruch W.Woudman De Grauwe Gors
1996-2: p66
1e Hasbruch Excursie 1995 W. Woudman
1995-1: p57
2e Hasbruch Excursie 1995 D.Veenendaal
1995-3: p90

Bankentellingenproject in Hasbruch

Bart heeft in '90, '94 en '95 het gebied grondig gevolgd en wil dat met onze hulp de komende jaren blijven doen met het 'Bankentel-project'. Dit is een telling vanaf een punt (altijd een comfortabel bankje, maar ik weet niet hoe die bankjes genummerd zijn) gedurende drie kwartier, waarbij per vijf minuten wordt bijgehouden welke soorten gezien of gehoord zijn binnen een straal van (drie afstands klassen): 0-30 m, 30-100m en > 100m. Dit kan op elk tijdstip van de dag gebeuren, maar wel steeds 9 maal vijf minu-

ten lang. Dit om later de verwerking van de gegevens gemakkelijker te maken. Het is dus ahw een trefkansonderzoekje. Voor dit project zijn al leuke formulieren - ik bezit een latijnse versie- gemaakt maar ik blijf met het probleem van de positiebepaling zitten. Hiervoor dient mogelijkwerwijs de plattegrond die tijdens het weekeinde is uitgereikt. Nu moeten de gegevens nog geleverd worden. Maar ik blijf met het probleem van de positiebepaling zitten. Hiervoor is op het formulier geen ruimte ingeruimd. Het zou toch leuk als er nog iets van een vervolg komt op deze inventarisatie.

Andre Hospers
Groningen